

ارزیابی مشارکت مردم در بهسازی و نوسازی بافت های فرسوده شهری (مطالعه موردی: شهر اسفراین)

هادی زارعی - دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه ریزی شهری، واحد مشهد، دانشگاه آزاد

اسلامی، مشهد، ایران

کتابیون عزیزاده- دانشیار گروه جغرافیا، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران (نویسنده

مسئول) k-alizadeh@mshdiaum.ac.ir

حمید جعفری- دانشیار گروه جغرافیا، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران

دریافت: ۱۴۰۲/۲/۲۹ پذیرش: ۱۴۰۲/۳/۳۰ چاپ: ۱۴۰۴/۵/۵

چکیده

امروزه در مدیریت شهری مشارکت شهروندان به عنوان عاملی که نقش مهمی در تحول نظام مدیریتی و به خصوص پیشبرد اهداف مبتنی بر توسعه پایدار شهرها دارد مطرح است. از طرفی مشارکت شهروندان در ساماندهی بافت های فرسوده دارای اهمیت ویژه ای است. در همین راستا، پژوهش حاضر سعی دارد با در نظر گرفتن همه ابعاد مشارکت به ارزیابی میزان تأثیر گذاری مشارکت مردم در اجرای طرح نوسازی و بهسازی بافت فرسوده شهر اسفراین بپردازد. روش تحقیق در پژوهش حاضر، توصیفی و تحلیلی است. جامعه آماری، جمعیت کل محلات بافت فرسوده شهر اسفراین می باشد که شامل ۱۱۵۹۰ نفر است که با توجه به تعداد جامعه آماری، ۳۷۲ نفر به عنوان نمونه آماری بدست آمده اند. تجزیه و تحلیل های ارائه شده با استفاده از تکنیک های آماری آزمون تی و بررسی همبستگی میان متغیرها انجام شده است. یافته های تحقیق نشان می دهد در میان مولفه های مشارکت بیشترین میانگین مربوط به مشارکت فیزیکی با ۳/۵۲ و کمترین میانگین مربوط به مشارکت مالی با ۲/۵۳ بوده است. نتایج همبستگی بین رضایتمندی از اجرای طرح و میزان مشارکت از نوع ابزاری و فیزیکی بزرگتر از ۰/۰۵ بوده و رابطه معناداری بین آنها برقرار نبوده است. نتایج نهایی نشان داد که می توان گفت میانگین رضایتمندی از اجرای طرح کمتر از حد مطلوب است و اجرای طرح بهسازی و نوسازی بافت فرسوده اسفراین تاکنون ناموفق بوده است و مردم اسفراین در اجرای طرح بهسازی و نوسازی بافت فرسوده اسفراین مشارکت اندکی داشته اند.

واژگان کلیدی: مشارکت مردم، بهسازی، بازسازی؛ بافت های فرسوده، شهر اسفراین

مقدمه

بافت‌های فرسوده شهری به عرصه‌هایی از محدوده قانونی شهرها اطلاق می‌شود که به دلیل فرسودگی کالبدی، عدم برخورداری مناسب از دسترسی سواره، تاسیسات و خدمات و زیر ساخت‌های شهری آسیب پذیر بوده و از ارزش مکانی، محیطی و اقتصادی خالصی برخوردارند. بافت‌های فرسوده به سبب فرسودگی در کلیت با یکدیگر ویژگی‌های مشترکی دارند (مهرورز، ۱۳۹۶: ۳). نوسازی و بهسازی بافت‌های فرسوده شهری تاثیر قابل توجهی بر ابعاد اقتصادی، اجتماعی، زیست محیطی و کالبدی و دستیابی به توسعه پایدار شهری دارد. (Lombardi et al, 2011: 275). در صورت عدم اتخاذ سیاستها و تدابیر جدی و سریع مدیریتی در بهسازی و نوسازی اینگونه بافت‌ها نه تنها مشکلات آنها حل نخواهد شد بلکه همواره روند فرسودگی در این بافت‌ها سریعتر می‌شود. بهسازی و نوسازی بافت‌ها و مناطق فرسوده شهری باید در کلیه سیاستها و برنامه‌های توسعه اجتماعی و اقتصادی در تمام سطوح مورد توجه قرار گیرد (Peerapun, 2014: 36). مسأله فرسودگی محیطی مشکلات پدیدهای فراگیرتر از استهلاک بنا، ساخت و ساز بی کیفیت و عدم استحکام بنا، فرسودگی زیر ساختها و فقدان خدمات و فضای سبز شده است. در این بین، در مسأله نوسازی بافت‌های فرسوده شهری توجه به نقش مردم برای پیشبرد اهداف بسیار مهم است و مطلق کردن نقش مردم در شرایط کنونی به همان اندازه زیان آور است که آنها را نادیده گیرند (هادیان و دانشپور، ۱۳۸۷: ۱). بافت‌های فرسوده اغلب در زمره مناطق محروم شهر از نظر اجتماعی، اقتصادی و کالبدی هستند و این امر عامل نارضایتی ساکنان، عدم پویایی و رونق حیات شهری در آنهاست. فرسودگی بافت مرکزی و قدیمی شهرها و جا ماندن این محدوده‌ها از توسعه پایدار شهری، در سالهای اخیر تلاشی برای نوسازی این بافت‌ها با استفاده از رویکردها و سیاستهای گوناگون صورت گرفته است (میرزایی ارچنگی و شبانی شهرضا، ۱۳۹۹: ۱۲۰). موضوع بازسازی و نوسازی این بافتها، اصولاً امری است که، بدون مشارکت ساکنان مناطق امکان پذیر نیست و از آن روی اهمیت پیدا می‌کند، که محدودیتهای مالی و اجرایی، سازمانی، حقوقی و قانونی موانع عمده‌ای در راه تمرکز اجرای اقدامات توسط بخش دولتی و عمومی قلمداد می‌شود. بنابراین، اساساً صرف نظر از ابعاد اجتماعی-فرهنگی نوسازی که با توجه به سلايق مردم نیازمند تکثیر و تنوع است، تمرکز اجرای

این طرحها از عهده شهرداری و حتی دولت خارج است. حاصل و دستاورد این مرحله از اقدامات توسعه‌ای نوسازی نشان دهنده لزوم «تمرکززدایی» در مدیریت اجرایی طرح‌های نوسازی است که این امر مستلزم توسعه ظرفیت‌های محلی و به تبع آن نقش مشارکت مردمی در فرآیند نوسازی است (ابراهیم زاده آسمین، ۱۳۹۷: ۱۰۱).

پژوهش حاضر به اهمیت موضوع مشارکت در امر بهسازی و نوسازی بافت‌های فرسوده شهری اسفراین پرداخته است که ضرورت این پژوهش از آن جهت قابل تامل و اعتنا است که با انجام آن می‌توان میزان تحقق برنامه‌های وزارت راه و شهرسازی را در بهسازی بافت فرسوده اسفراین ارزیابی نمود و ثانیاً با انجام این پژوهش بهترین روشهای جهت جلب مشارکت مردم محلی در انجام بهسازی بافت فرسوده و آسیب‌های روش قبلی مشخص شده و از این بابت خدمت بزرگی به شهر اسفراین و شهروندان خوب اسفراینی و دستگاه‌های متولی امر خواهد شد. رویکرد بهسازی و نوسازی بافت فرسوده شهری با استفاده از مشارکت مردم در ادبیات برنامه ریزی شهری سابقه‌ای نسبتاً طولانی دارد لیکن در کشور ایران آن طور که شایسته است ملاک عمل قرار نگرفته است

در زمینه مشارکت مردم در فرایند ساماندهی بافت‌های فرسوده شهری، مطالعات زیادی چه در سطح جهان و چه در سطح ایران صورت گرفته است که در ادامه به برخی از مهمترین موارد اشاره می‌شود:

- فنی و شیرزادی (۱۳۹۷) در تحقیقی با عنوان «تحلیل عوامل مؤثر بر بازآفرینی فضاهای تاریخی شهر (مطالعه موردی: میدان دمشق)» نتایج پژوهش نشان داد که بر پایه ضرایب ۴۰ متغیر مورد بررسی، متغیرهای فعالیت‌های فرهنگی- هنری، فعالیت‌های غیررسمی، زندگی شبانه، فعالیت‌های گردشگری و تفریحی مقیاس کارکردی، نورپردازی، مبلمان شهری، بسته و محدود بودن فضا، تأثیر چیدمان عناصر فضا در ارتباط و تعامل میان افراد، نظارت و امنیت، حضور افراد، چشم‌اندازها و مناظر، خاطره‌انگیزی فضا، بر بازآفرینی و احیاء کارکردی میدان مؤثر هستند.

-برهانیان و همکاران (۱۳۹۶) در مقاله‌ای بازآفرینی فرهنگ مینا، رهیافتی برای معاصر سازی بافت‌های تاریخی شهر در مواجهه با برنامه پایتخت فرهنگی (راهبردهایی در

خصوص بازار سرشور مشهد) را بررسی کرده اند این مطالعه به تبیین رویکرد بازآفرینی فرهنگ مبنا به عنوان رویکردی در معاصر سازی بافت های درون شهری می پردازد که با بهره گیری از روش تحقیق توصیفی تحلیلی در دو بخش مطالعات اسنادی و برداشت های میدانی در قسمتی از نمونه موردی بازار سرشور صورت گرفته است و هدف از این مطالعه ارایه پیشنهاداتی براساس مبانی نظری محله های فرهنگی و رویدادمرداری برای معاصر سازی حوزه مورد مطالعه در مواجهه با برنامه مشهد ۲۰۱۷ می باشد.

- سجادزاده و همکاران (۱۳۹۶) در تحقیقی با عنوان «سنجش و ارزیابی ابعاد محرک توسعه در بازآفرینی محله های سنتی نمونه موردی: محله حاجی بافت تاریخی شهر همدان» به این نتیجه رسیده اند که رتبه بندی مجموعه عوامل فضایی-کالبدی، عوامل فرهنگی-اجتماعی و عوامل زیست محیطی معنادار است.

-کورکاماز و بالابان (۲۰۲۰) در پژوهشی با عنوان "پایداری بازآفرینی شهری در ترکیه: ارزیابی عملکرد پروژه بازآفرینی شهری شمال آنکارا" ضمن تأکید بر توجه روزافزون به پایداری شهری نیز بر سیاست و عملکرد بازآفرینی شهری اذعان دارند که با این وجود، تجربه بازآفرینی شهری ترکیه با تجارب بین المللی از نظر انگیزه و دامنه پروژه ها متفاوت است. این تحقیق نشان می دهد که سهم این پروژه در پایداری شهری حداقل بوده است بنابراین، برای بهبود عملکرد پایداری پروژه های بازآفرینی شهری در ترکیه، تلاش های بیشتری لازم است.

-عرفانی و رو (۲۰۲۰) در مقاله ای با عنوان "مشارکت نهادی ذینفعان در بازآفرینی شهری در شهر تهران: ارزیابی تصمیمات و اقدامات" به بررسی بازسازی و آسیب های فرایند مشارکت نهادی و مردمی در اجرای پروژه های بهسازی و نوسازی شهر تهران پرداخته اند. نتایج پژوهش نشان می دهد وقتی منابع محدود و یا متناوب باشند، این مسئله مشکل سازتر است.

-لیو و همکاران (۲۰۱۸) در تحقیقی با عنوان "عوامل حیاتی موفقیت برای مدیریت مشارکت عمومی در پروژه های نوسازی شهری" نتایج نشان می دهد که مقامات دولتی و مردم برداشت مشترک دارند و همه عوامل حیاتی تلقی می شوند. رتبه بندی عوامل نشان می دهد که

پنج مورد برتر "شفافیت انتشار اطلاعات"^۱، "پاسخ به موقع به سؤالات عمومی"^۲، "ایجاد خیابان‌ها و تأسیسات ضروری"^۳، "تنوع در روش های انتشار اطلاعات"^۴ و "ارائه نتایج" بوده است. در این تحقیق تجزیه و تحلیل عاملی هفت مولفه اساسی را نشان می دهد: "ویژگی های شرکت کننده"، "طرح های مشارکتی"، "پشتیبانی از منابع خارجی"، "انتشار اطلاعات و تحقیق"، "مدیریت فرایندهای مشارکت"^۵، "توانمند سازی"^۶ "ارزش گذاری اطلاعات تصمیم". این عوامل شناسایی شده و مولفه های اساسی آنها می تواند در جهت دهی به منابع در طول مشارکت برای بهبود مدیریت فرایندهای مشارکت عمومی کمک کند.

- اویدا و اوکازاما^۷(۲۰۱۸) در تحقیقی با عنوان «میراث فرهنگی، گردشگری پایدار و بازسازی شهری: گرفتن درس و تجربه از ژاپن با توجه به کیوتو»؛ این مقوله را به بوته نقد گرفته است. گروه بانک جهانی(WBG) مدت زیادیست که بازسازی و حفظ میراث فرهنگی، بازسازی شهری و گردشگری پایدار را به عنوان عامل مهمی در تلاش های کشورهای در حال توسعه برای توسعه اقتصادی محلی، تسریع ادغام اجتماعی و کاهش فقر به رسمیت شناخته است. این نتایج در این زمینه و در گزارش تحقیقاتی که بر روی درس هایی از تجربه توسعه شهر کیوتو، پایتخت امپراتوری ژاپن با بیش از یک هزار سال قدمت و محل نگهداری از ۱۴ سایت میراث جهانی یونسکو و بسیاری از نواحی تاریخی حفظ شده، روشن و بدیهی است.

مطالعات فوق بیانگر آن است که گرچه در زمینه مشارکت در بهسازی و نوسازی، پژوهش های زیادی صورت گرفته است، لیکن مطالعات موجود، اغلب به یکی از ابعاد مورد توجه در مشارکت پرداخته و طرح های مذکور را مورد بررسی قرار داده اند. بنابراین آنچه این پژوهش را از سایر پژوهش های مشابه متمایز می سازد، نحوه و رویکرد پژوهش در خصوص تغییر رویکرد مداخله از رویکردهای نوگرایانه به سوی رویکردهای مردم گرایانه و و بررسی از

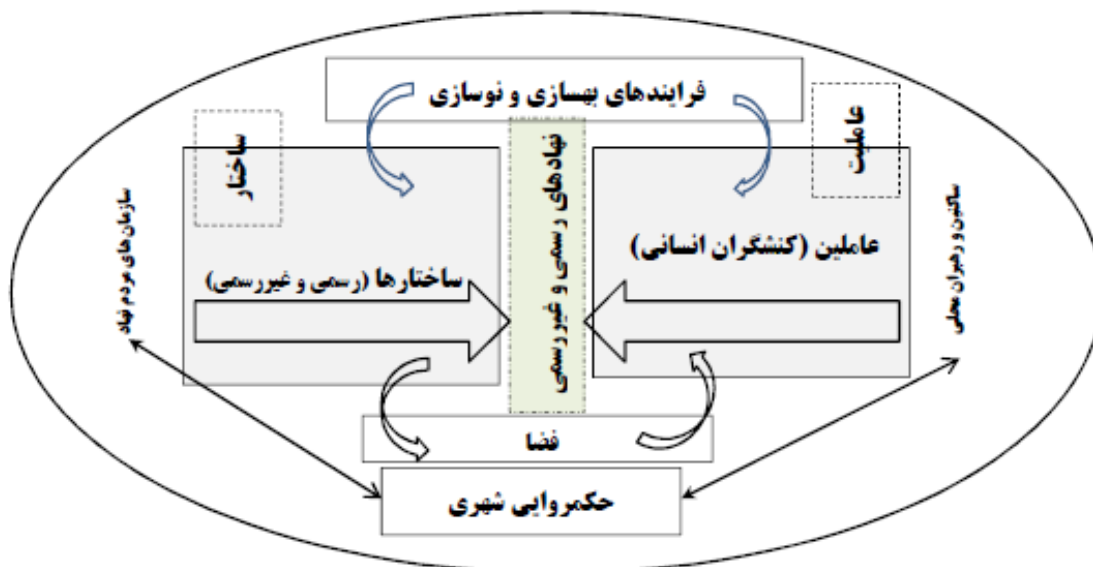
-
- 1 the clarity of information
 - 2 timely responses to public inquiries
 - 3 necessary avenues and equipments
 - 4 diversity in the ways of disclosing information
 - 5 Management of participation processes
 - 6 Empowerment
 - 7 -Eiweida & Okazawa

ابعاد مختلف و انواع مشارکت مردمی می‌باشد. در واقع پژوهش مذکور، تلاش دارد تا نه تنها نحوه مشارکت و میزان آن را بلکه میزان رضایتمندی از اجرای طرح بهسازی بافت‌های فرسوده شهر اسفراین و میزان مشارکت را در اشکال مختلف مشارکت بررسی کند و در نهایت بتواند راهبردهای بهبود مشارکت مردمی را در این شهر ارائه نماید تا طرح‌ها به سوی مداخله مردم گرایانه هدایت شوند. علاوه بر این، مطالعه و بررسی پیشینه تحقیق بیانگر آن است که علیرغم اینکه در زمینه بافت‌های فرسوده شهری و بحث مشارکت مردمی، مطالعات زیادی صورت پذیرفته اما به طور خاص در زمینه مشارکت مردمی در ساماندهی بافت‌های فرسوده شهر اسفراین پژوهشی منسجم صورت نگرفته است.

با توجه به شرایط حاکم بر مدیریت شهری در کشور ما و به ویژه در شهر اسفراین و با نگاهی به تجربه اجرای «طرح شناسایی و تهیه سند چارچوب برنامه‌ریزی محدوده‌ها و محلات نیازمند بازفرینی شهر اسفراین با دیدگاه شهرنگر و با تأکید بر توانمندسازی و ساماندهی سکونتگاه‌های غیر رسمی» در سال ۱۳۹۷ و همچنین «طرح بهسازی و نوسازی بافت فرسوده» در سال ۱۳۸۹ این شهر به نظر می‌رسد نظریه جیمز میجلی قابلیت تطبیق با پژوهش حاضر را داشته باشد و این دیدگاه را به عنوان چراغ راه در تدوین متغیرهای پژوهش مورد استفاده قرار داد.

همچنین روش‌های مداخله در امور شهری را می‌توان به چهار دسته عمده تقسیم کرد که شامل موارد زیر می‌باشند: الف) مداخله نوگرایانه که این نوع مداخله متأثر از نظریه‌های شهرسازان قرن نوزدهم نظیر آوئون و فوریه است. هدف از این نوع مداخله، ارتقاء سطح بهداشت و سلامت، افزایش کارایی و بالا بردن زیبایی در سطح شهر است. به منظور رسیدن به این هدف، مداخله نوگرایانه، علم و فن را به عنوان ابزار کار معرفی می‌کند. ب) مداخله فرهنگ گرایانه که این نوع مداخله متأثر از نظریه‌های پیش شهرسازان قرن نوزدهم چون راسکین و سیت است. هدف از این نوع مداخله زنده کردن ارزش‌های فرهنگی گذشته در شهر، تکیه بر رشد شهر بر اساس اشکال کهنه، به حداقل رسیدن دخل و تصرف در بافت‌های باارزش، ارزش دادن به کل و بالا بردن میزان جذابیت و آرامش در شهرها می‌باشد. ج) مداخله فرانوغرایانه که این نوع مداخله متأثر از نظریه‌های شهرسازی دهه شصت قرن بیستم میلادی به

بعد می باشد. مداخله فرانوگرایانه می تواند تلفیقی از مداخله نوگرایانه و مداخله فرهنگ گرایانه باشد. د) مداخله مردم گرایانه که این نوع مداخله متأثر از نظریه های شهر سازی مشارکتی دهه های اخیر قرن بیستم میلادی است که هدف آن، بالا بردن میزان مشارکت مردم در تغییرات سازمان فضایی شهر است. مداخله مردم گرایانه، مخاطبان اصلی هر نوع مداخله ای را مردم ساکنان محدوده های مورد عمل می داند. بر مبنای دسته بندی فوق و با توجه به تجارب و نمونه های مورد بررسی که در مبنای نظری مورد اشاره قرار گرفت، واقعیت آن است که عمده مداخلات در سطح کشور ما و در تجربیات اجرای طرح های بهسازی بافت فرسوده شهر اسفراین، بیشتر به صورت مداخلات نوگرایانه اتفاق افتاده است. اما آنچه که مبنای نظری این پژوهش را تشکیل می دهد، مداخله مردم گرایانه و مشارکت شهروندان ملاک عمل می باشد. بر این اساس لازم است که با تغییر رویکرد، الزامات و زمینه های مداخله مردم گرایانه در بهسازی و نوسازی شهری فراهم گردد. بدیهی است وارد کردن مشارکت مردمی در بهسازی و نوسازی بافت های فرسوده شهری و تغییر رویکرد مداخله، قبل از هر چیز مستلزم روشن شدن مفاهیم مشارکت و مصداق های آن می باشد. این مشارکت و همکاری، معمولاً از طریق ابعاد مختلف مشارکت فکری-ذهنی، ابزاری، مالی، فیزیکی و رضایتمندی از اجرای طرح ها صورت می گیرد که به همین منظور، در این پژوهش مفهوم مشارکت به عنوان متغیر مستقل، در ۵ بعد مشارکت، بیان شده مورد توجه قرار گرفته است. که مجموع این ۵ بعد، مشارکت کلی را رقم می زند که از آن به عنوان متغیر وابسته، بهره گیری شده است.

شکل شماره ۱، ارتباط بین فرایندهای دخیل در بهسازی و نوسازی بافت های فرسوده. منبع

نگارندگان: ۱۴۰۰

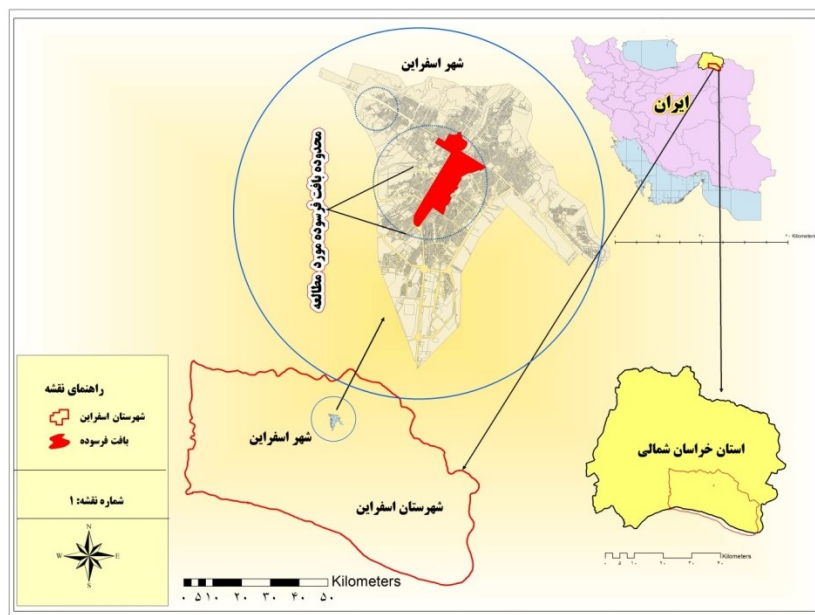
روش تحقیق

بنا به ماهیت، تحقیق حاضر از نوع کاربردی می باشد لذا روش تحقیق در پژوهش حاضر توصیفی- تحلیلی توأمان با هم می باشد. جامعه آماری پژوهش حاضر، جمعیت کل محلات بافت فرسوده شهر اسفراین می باشد که شامل ۱۱۵۹۰ نفر می باشد و از فرمول کوکران برای تعیین حجم نمونه استفاده شده است که با توجه به تعداد جامعه آماری، ۳۷۲ نفر به عنوان نمونه آماری بدست آمده اند. در نهایت پس از تعیین تعداد پرسشنامه ها، از روش نمونه گیری اذفاقی جهت تکمیل پرسشنامه ها استفاده شده است.

موقعیت شهر اسفراین

اسفراین شهری است در شمال غربی استان خراسان شمالی، این شهر مرکز شهرستان اسفراین است. این شهرستان از جنوب و جنوب غربی با شهرستان سبزوار، از شرق با قوچان و سبزوار و از غرب با بجنورد و شیروان هم مرز است و از لحاظ موقعیت جغرافیایی بین ۵۶ درجه و ۵۳ دقیقه تا ۵۸ درجه و ۸ دقیقه طول شرقی و ۳۶ درجه و ۳۴ دقیقه تا ۳۷ درجه و ۱۸

دقیقه عرض شمالی واقع شده است. ارتفاع آن از سطح دریا ۱۲۶۰ متر است (سازمان هدیریت و برنامه‌ریزی خراسان شمالی، ۱۳۹۹، ۵).

شکل شماره ۲: موقعیت شهرستان اسفراین

منبع: نگارندگان، ۱۴۰۰

یافته های تحقیق

بررسی اولیه از شناخت وضع موجود شهر اسفراین مشخص شد در طرح های عمرانی این شهر به ویژه در محدوده بافت های فرسوده به دلیل مختلف، روند سریع تضعیف کالبدی، اجتماعی- اقتصادی در این بافت اتفاق افتاده است. به دلیل فرسودگی و ناتوانی در پاسخگویی به نیازهای ساکنین، این بافت ها تا حدود زیادی با گریز جمعیت و خروج اقتصادی و تنزل ارزش اجتماعی و اقتصادی مواجه شده اند. بر اساس مطالعات صورت گرفته و معیارهای تعیین فرسودگی ارائه شده توسط شورای عالی شهر سازی و معماری ایران، شهر اسفراین دارای ۱۰۸,۷ هکتار بافت فرسوده در داخل محدوده می باشد (مهندسین مشاور کاوش معماری، ۱۳۹۷: ۱۵۵). بنابراین در مقاله حاضر به بررسی ابعاد مشارکت مردم در ساماندهی بافت های فرسوده پرداخته شد.

مشارکت مالی

از آنجا که مالکیت بسیاری از واحدهای مسکونی در محلات فرسوده شهر اسفراین، به صورت قولنامه ای بوده و اسناد و مدارک قانونی برای آن وجود ندارد، میزان مشارکت در بهسازی و نوسازی آن را با محدودیت مواجه می سازد. در متغیر "مشارکت مالی" بیشترین میانگین مربوط به گویه شماره ۵ با عنوان "تا چه میزان اجرای کامل طرح بهسازی محله را وظیفه دولت می دانید؟" و برابر ۳/۵۰۰ است. کمترین میانگین هم مربوط به گویه شماره ۱ با عنوان "میزان مشارکت شما در زمینه کمک های مالی جهت اجرای طرح بهسازی و نوسازی بافت فرسوده چگونه بوده است؟" و برابر ۱/۷۲۹ می باشد.

جدول شماره ۱. آماره های فراوانی و توصیفی سوالات پرسشنامه - مشارکت مالی

نام متغیر	خیلی کم		متوسط		زیاد		خیلی زیاد
	ف	ف	ف	ف	ف	ف	
مشارکت در زمینه کمک های مالی	۵۳/۶	۲۴/۵	۱۷/۲	۴/۷	۰		۱/۷۲۹
میزان همکاری برای عقب نشینی	۲۳/۲	۱۹/۵	۱۹/۵	۲۴/۲	۱۳/۵		۲/۸۵۴
موافقت مسئولین با مشارکت مردم	۲۶/۶	۳۳/۶	۲۶/۳	۱۱/۲	۲/۳		۲/۲۹۲
میزان همکاری با مجریان طرح	۲۳/۴	۲۵	۲۳/۲	۲۶	۲/۳		۲/۵۸۹

۳/۵	۲۴	۲۹/۲	۳۱	۴/۷	۱۱/۲	اجرای طرح بهسازی وظیفه دولت
-----	----	------	----	-----	------	-----------------------------

مشارکت فکری_ذهنی

منظور از مشارکت فکری در این پژوهش، ارائه نقطه نظرات و پیشنهادات برای بهبود محله و مدیریت آن و یا نظردمی در خصوص شیوه حل مسائل و مشکلات و ارائه راهکارهای مربوط را در بر می گیرد. این موضوع در چندین گویه مختلف تعریف و براساس آن، نظرات پاسخگویان اخذ گردیده است و سپس بر اساس، میانگین گیری از این گویه ها، مورد تحلیل قرار گرفته است که طبق جدول زیر محاسبه گردیده است. در متغیر "مشارکت ذهنی" بیشترین میانگین مربوط به گویه "تا چه میزان مشارکت مردم در بهسازی بافت فرسوده این منطقه بر زندگی مردم این محل تأثیرگذار خواهد بود؟" و برابر ۴/۳۸۳ است.. کمترین میانگین هم مربوط به گویه ش "تا چه حد در جلسات عمومی و هم اندیشی مربوط به طرح بهسازی شرکت کردید؟" و برابر ۱/۸۸۰ می باشد..

جدول شماره ۲. آماره های فراوانی و توصیفی سوالات پرسشنامه - مشارکت ذهنی

نام متغیر	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	ردیف
	۱	۲	۳	۴	۵	
میزان همکاری در بررسی و شناخت نیازها و مشکلات طرح	۱۵/۱	۳۰/۷	۲۴/۷	۲۵/۳	۴/۲	۲/۷۲۷
اولویت بندی نیازهای محله	۲۵/۳	۲۷/۶	۲۶/۳	۱۴/۳	۶/۵	۲/۴۹۲
مشارکت در فرایند تصمیم گیری	۲۵/۵	۲۶/۶	۳۳/۶	۷/۸	۶/۵	۲/۴۳۲
تلاش شهرداری برای نظرات اعضای شورای اجتماعی محله	۳۹/۱	۱۰/۴	۳۱/۳	۱۹/۳	۰	۲/۳۰۷
شرکت در جلسات عمومی	۶۱/۷	۸/۱	۱۶/۴	۸/۱	۵/۷	۱/۸۸
همکاری در جمع آوری اطلاعات	۴۳/۵	۱۸/۲	۲۶/۳	۶/۳	۵/۷	۲/۱۲۵
صرف وقت برای مشارکت در برنامه های عمرانی محله	۰	۱۷/۷	۲۲/۹	۲۷/۱	۳۲/۳	۳/۷۴
اعتقاد به مشارکت مردمی	۰	۳/۱	۲۸/۹	۱۹/۸	۴۸/۲	۴/۱۳

۴/۳۸۳	۵۱/۳	۳۵/۷	۱۳	۰	۰	تاثیرگذاری مشارکت مردم در بهسازی بافت فرسوده
-------	------	------	----	---	---	--

مشارکت فیزیکی

در این نوع مشارکت هر کس بسته به تخصص و توانایی خود در بهبودبخشی به محیط شهری و با کمک به مدیران شهری همکاری می‌کنند. در بررسی متغیر "مشارکت فیزیکی" بیشترین میانگین مربوط به گویه "میزان مشارکت شما در حفظ و نگهداری آثار با قدمت بالا و دارای هویت تاریخی در سطح محله چگونه است؟" و برابر ۴/۳۱۸ است. کمترین میانگین هم مربوط به گویه "میزان مشارکت مردم در ساماندهی و تبدیل فضاهای بی دفاع (مانند اراضی خالی، ساختمان‌های متروکه، نقاط کور که محل جمع شدن معتادین و بزهکاران چگونه بوده است؟" و برابر ۲/۷۱۱ می‌باشد.

جدول شماره ۳. آماره‌های فراوانی و توصیفی سوالات پرسشنامه - مشارکت فیزیکی

نام متغیر	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	شماره
	۱	۲	۳	۴	۵	
میزان مشارکت مردم در ساماندهی پاتوق های اجتماعی	۲۰/۸	۲۸/۶	۲۰/۳	۱۴/۳	۱۵/۹	۲/۷۵۸
مشارکت در ساماندهی فضاهای بی دفاع	۱۵/۹	۲۴/۲	۴۴/۸	۳/۱	۱۲	۲/۷۱۱
تمایل به انجام کار بدون مزد برای محله	۴/۷	۰	۲۷/۶	۴۷/۱	۲۰/۶	۳/۷۸۹
تمایل به کاشت درخت	۰	۴/۷	۱۹/۳	۱۶/۴	۵۹/۶	۴/۳۱
همکاری در زمینه زیباسازی و نماسازی	۴/۷	۳/۱	۲۲/۹	۳۹/۶	۲۹/۷	۳/۸۶۵
تمایل به مشارکت در تجمیع واحدها	۱۲	۲۸/۶	۲۲/۹	۲۷/۹	۸/۶	۲/۹۲۴
مشارکت در حفظ آثار با قدمت بالا	۰	۸/۱	۰	۴۴	۴۷/۹	۴/۳۱۸

مشارکت ابزاری

در متغیر "مشارکت ابزاری" بیشترین میانگین مربوط به گویه "مردم این منطقه در بهسازی بافت فرسوده به دلیل شناخت کافی، بهتر می‌توانند کمک کنند؟" و برابر ۱۳/۲۰۱ است. کمترین میانگین هم مربوط به گویه "تا چه حد حاضر هستید وسیله نقلیه خود را جهت امور جاری، در اختیار مجریان طرح مذکور قرار دهید؟" و برابر ۲/۲۷۶ می‌باشد..

جدول شماره ۴. آماره‌های فراوانی و توصیفی سوالات پرسشنامه - مشارکت ابزاری

نام متغیر	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین
	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	
در اختیار گذاشتن مکان جهت برگزاری مراسم مختلف	۱۵/۴	۳۶/۵	۲۶	۴/۷	۱۷/۴	۲/۷۲۴
در اختیار گذاشتن وسیله نقلیه جهت امور جاری	۴۰/۶	۱۳/۵	۲۳/۴	۲۲/۴	۰	۲/۲۷۶
اطلاع رسانی از برنامه های عملیاتی طرح مذکور به همسایه ها	۱۵/۱	۱۲	۴۴/۵	۱۳/۳	۱۵/۱	۳/۰۱۳
کمک مردم این منطقه در بهسازی بافت فرسوده به دلیل شناخت کافی	۴/۷	۲۲/۱	۳۶/۷	۲۱/۴	۱۵/۱	۳/۲۰۱

رضایتمندی از اجرای طرح

رضایت از خدمات شهرداری در هر محله، یکی از پارامترهایی است که می‌تواند در سایر زمینه‌ها، نیز مؤثر واقع شود. هرچه مردم از خدمات شهرداری در محله خود، احساس رضایت بیشتری داشته باشند، بالتبع میزان تمایل آنان به مشارکت در بهبود محله و همکاری با شهرداری به عنوان یکی از متولیان اصلی بهسازی و نوسازی محله، افزایش می‌یابد. از طرفی دسترسی به تسهیلات مختلف شهری نیز یکی دیگر از عواملی است که می‌تواند زمینه ساز افزایش رضایتمندی مردم از متولیان امور شهری مطرح گردد. بر این اساس، بررسی میزان رضایت از خدمات شهرداری در محله، نتایج زیر را نشان داده است.

در متغیر "رضایتمندی از اجرای طرح" بیشترین میانگین مربوط به گویه "و وضعیت رفت و آمد بدون مزاحمت در سطح محله چگونه است؟" و برابر ۱۳/۴۶۱ ست. کمترین میانگین هم مربوط به گویه "میزان اطلاع رسانی مسئولین به مردم در مورد اهداف این طرح چگونه بوده است؟" و برابر ۲/۲۹۹ می باشد.

جدول شماره ۵. آماره‌های فراوانی و توصیفی سوالات پرسشنامه - رضایتمندی از اجرای طرح

ردیف	نام متغیر				
	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد
۲/۵۲۶	۲۶	۳/۱	۶۳	۷/۸	۰
انتقال دیدگاه‌ها و نظرات مردم محله به مسئولین					
۲/۴۳۵	۳۹/۶	۸/۶	۲۰/۶	۳۱/۳	۰
آموزش عمومی برای افزایش آگاهی					
۲/۳۹۳	۱۹	۲۸/۱	۴۹	۲/۳	۱/۶
میزان همکاری نهادهای مردمی و غیردولتی با مسئولین طرح					
۲/۹۶۶	۱۹	۱۶/۷	۳۰/۷	۱۵/۹	۱۷/۷
تسریع در زمان اجرای طرح با جلب مشارکت مردم محله					
۲/۲۹۹	۳۰/۲	۱۹/۸	۴۳/۸	۲/۳	۳/۹
اطلاع رسانی مسئولین به مردم					
۲/۹۴	۱۶/۴	۳۱	۱۴/۱	۱۹/۳	۱۹/۳
کیفیت منظر و نمای ساختمان‌های محله، معابر و کوچه‌ها					
۲/۳۷۸	۲۷/۱	۳۰/۲	۲۴/۵	۱۴/۳	۳/۹
وضعیت روشنایی معابر و فضاهای عمومی					
۲/۷۶۸	۱۴/۳	۲۹/۹	۲۴/۲	۲۷/۶	۳/۹
وضعیت جمع‌آوری زباله‌ها و پسماند					
۲/۶۷۷	۱۵/۴	۳۲/۸	۳۶/۲	۰	۱۵/۶
کیفیت فضاهای عمومی برای برگزاری مراسمات و مناسبتها					
۳/۴۶۱	۱۵/۴	۵/۵	۱۹/۸	۳۶/۵	۲۲/۹
وضعیت رفت و آمد بدون مزاحمت					
۳/۰۳۶	۴/۷	۸/۹	۶۷/۷	۱۵/۶	۳/۱
حفظ بناهای تاریخی محله					

۲/۵۶	۱۲/۸	۱۵/۴	۱۹/۵	۱۹/۸	۳۲/۶	حمایت سیستم بانکی در مشارکت شهروندان
۲/۸۰۷	۹/۹	۱۳/۵	۴۷/۷	۵/۲	۲۳/۷	تسهیلات بانکی و حمایت های دولتی

نتیجه گیری

در بخش تحلیل نتایج بدست آمده از پرسه شناسی های توزیع شده در بین نمونه آهاری مشخص شد که در بین مولفه های مشارکت بیشترین میانگین مربوط به "مشارکت فیزیکی" با ۳/۵۲۵ و کمترین میانگین مربوط به "مشارکت مالی" و برابر ۲/۵۹۳ است. میانگین رضایتمندی از اجرای طرح نیز برابر ۲/۷۱۱ بوده است.

همچنین از نظر وجود ارتباط بین جنسیت پرسش شدگان و ابعاد مشارکت مشخص شد که میانگین دو متغیر مشارکت فیزیکی و مشارکت کلی در بین خانم ها و آقایان اختلاف معناداری دارد و به طور معناداری در مرد ها بیشتر است. به طوریکه میانگین مشارکت مالی در مردان برابر ۲/۶۳۸ و بیشتر از میانگین این متغیر در زنان (۲/۵۱۷) است. میانگین مشارکت ذهنی در مردان کمتر از زنان است. میانگین مشارکت فیزیکی، ابزاری در مردان بیشتر از زنان است. و ملی میانگین رضایتمندی از اجرا در مردان کمتر از زنان بوده است.

مقایسه متغیرهای مشارکت با توجه به متغیر سن این نتایج بدست آمد که بیشترین میانگین مشارکت مالی مربوط به گروه سنی کمتر از ۲۰ سال، بیشترین میانگین مشارکت فیزیکی مربوط به گروه سنی بیشتر از ۶۰ سال، بیشترین میانگین رضایتمندی از اجرای طرح مربوط به گروه سنی بین ۴۱ تا ۵۰ سال بوده است.

مقایسه متغیرهای مشارکت با توجه به متغیر شغل این نتایج بدست آمد که بیشترین میانگین مشارکت مالی، ابزاری، فیزیکی و ذهنی مربوط به گروه شغلی کشاورز و بیشترین میانگین رضایتمندی از اجرای طرح مربوط به گروه شغلی "خانه دار" بوده است.

مقایسه متغیرهای مشارکت با توجه به متغیر میزان تحصیلات این نتایج بدست آمد که بیشترین میانگین مشارکت مالی مربوط به افراد با میزان تحصیلات "سیکل"، بیشترین میانگین

"مشارکت ذهنی" مربوط به افراد با میزان تحصیلات "لیسانس"، بیشترین میانگین رضایتمندی از اجرای طرح "مربوط به افراد با میزان تحصیلات" فوق دیپلم بوده است. مقایسه متغیرهای تحقیق با توجه به متغیر مدت اقامت در محله مشخص شد، بیشترین میانگین در همه ابعاد مربوط به افراد با مدت اقامت "کمتر از ۵ سال بوده است و در نهایت در مقایسه متغیرهای تحقیق با توجه به متغیر نوع حضور در محله، بیشترین میانگین "مشارکت مالی" مربوط به "ساکنین"، بیشترین میانگین "مشارکت ذهنی" مربوط به "شاغلین و رضایتمندی از اجرای طرح" مربوط به "شاغلین" بوده است.

با توجه به جدول شماره ۶ در میان مولفه‌های مشارکت بیشترین میانگین مربوط به "مشارکت فیزیکی" و برابر ۳/۵۲۵ و کمترین میانگین مربوط به "مشارکت مالی" و برابر ۲/۵۹۳ است. میانگین رضایتمندی از اجرای طرح برابر ۲/۷۱۱ است. ضرایب چولگی و کشیدگی برای همه شاخص‌ها در بازه (۲ و -۲) قرار دارند، پس با توجه به ضرایب چولگی و کشیدگی فرض نرمال بودن داده‌ها برای این شاخص‌ها تایید می‌شود.

جدول شماره ۶. توصیف پاسخگویان بر اساس شاخص‌های پژوهش

نام متغیر	کمترین مقدار	بیشترین مقدار	میانگین	انحراف معیار	چولگی	کشیدگی
مشارکت مالی	۱/۲	۳/۶	۲/۵۹۳	۰/۵۸۹	-۰/۴۵۹	-۰/۵۳۸
مشارکت ذهنی	۱/۶۶۷	۴/۲۲۲	۲/۹۱۳	۰/۵۹۳	۰/۱۹۸	-۰/۱۷۸
مشارکت فیزیکی	۲/۴۲۹	۴/۴۲۹	۳/۵۲۵	۰/۶۱۸	-۰/۰۵۴	-۰/۹۷۱
مشارکت ابزاری	۱/۵	۴/۲۵	۲/۸۰۳	۰/۸۳۱	۰/۲۴۲	-۱/۱۳۵
مشارکت	۱/۹۶۴	۳/۸۳۸	۲/۹۵۸	۰/۴۳۳	-۰/۱۶۶	-۰/۵۷۷
رضایتمندی از اجرا	۱/۳۸۵	۴/۳۰۸	۲/۷۱۱	۰/۵۶	۰/۳۵۵	۱/۱۵۲

مطابق مندرجات جدول شماره ۷، مقدار معناداری آزمون برای متغیرهای "مشارکت مالی"، "مشارکت ذهنی" و "مشارکت ابزاری" بزرگتر از ۰/۰۵ به دست آمده است. یعنی میانگین این شاخص‌ها با عدد ۳ اختلاف معناداری ندارد و در پاسخ به این سوال‌ها اکثر پاسخگویان گزینه‌های خیلی کم و کم با کدهای ۱ و ۲ را انتخاب کرده‌اند. برای متغیر "مشارکت فیزیکی" مقدار معناداری کوچکتر از ۰/۰۵ به دست آمده است که نشان می‌دهد

میانگین این شاخص با عدد ۱۳ اختلاف معناداری دارد و در پاسخ به این سوال‌ها اکثر پاسخگویان گزینه‌های خیلی زیاد و زیاد با کدهای ۵ و ۴ را انتخاب کرده‌اند. همچنین برای شاخص اصلی "مشارکت" که از میانگین شاخص‌های "مشارکت مالی"، "مشارکت ذهنی"، "مشارکت فیزیکی" و "مشارکت ابزاری" ساخته شده است میانگین $2/958$ و مقدار معناداری متناظر با آن بزرگتر از $0/05$ ($0/970$) به دست آمده است. پس به صورت کلی می‌توان گفت میانگین "مشارکت" کمتر از حد مطلوب است و فرضیه دوم تحقیق تایید می‌شود و مردم اسفراین در اجرای طرح بهسازی و نوسازی بافت فرسوده اسفراین مشارکت اندکی داشته‌اند.

جدول شماره ۷، نتایج آزمون t تک نمونه‌ای - مشارکت

نام متغیر	آماره t	Sig.	میانگین	اختلاف میانگین با عدد ۳
مشارکت مالی	-۱۳/۵۴۷	۱/۰۰۰	۲/۵۹۳	-۰/۴۰۷
مشارکت ذهنی	-۲/۸۷۹	۰/۹۹۸	۲/۹۱۳	-۰/۰۸۷
مشارکت فیزیکی	۱۶/۶۴۴	۰/۰۰۰	۳/۵۲۵	۰/۵۲۵
مشارکت ابزاری	-۴/۶۳۴	۱/۰۰۰	۲/۸۰۳	-۰/۱۹۷
مشارکت	-۱/۸۸۱	۰/۹۷۰	۲/۹۵۸	-۰/۰۴۲

یافته‌های کلی حاصل از تحلیل متون مختلف مرتبط با مشارکت و بررسی‌های میدانی در مطالعه موردی بافت فرسوده شهر اسفراین حکایت از وجود ساختارهای بنیادین در زمینه برنامه ریزی شهری دارد که از آن جمله می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد.

- ☐ وجود نظام نخبه محور و غیر مشارکتی در ساختار مدیریت شهری
- ☐ عدم تعریف جایگاه سازمانهای مردم نهاد در روند تهیه و تصویب طرحهای نوسازی و بهسازی شهری
- ☐ بی توجهی به مشارکت و سرمایه اجتماعی ساکنین بافت های فرسوده و تهیه طرح بهسازی این محلات بر اساس قرارداد تپ مشاورین معمار و شهرساز.

منابع و مأخذ

- ۱) ابراهیم‌زاده آسمین، ح، اشتری مهرجردی، ار، حاجی‌زاده، ف، ۱۳۹۷، تحلیل عوامل مؤثر بر مشارکت مردمی در ساماندهی بافتهای فرسوده شهری مطالعه موردی: منطقه ۳ شهر زاهدان»، فصلنامه برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، سال هشتم، شماره ۳، صص ۹۷-۱۳۷.
- ۲) برهانیان طرقي، ز؛ صبور جنتی، م، قهرمانی، ه، ۱۳۹۶، بازآفرینی فرهنگ مینا، رهیافتی برای معاصر سازی بافت های تاریخی شهر در مواجهه با برنامه پایتخت فرهنگی (راهبردهایی در خصوص بازار سرشور مشهد) اولین کنفرانس بین المللی و هشتمین کنفرانس ملی برنامه ریزی و مدیریت شهری، مشهد، شورای اسلامی شهر مشهد- دانشگاه فردوسی مشهد- شهرداری و مرکز پژوهش های شورای اسلامی شهر مشهد،
- ۳) سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان خراسان شمالی، ۱۳۹۹، سند توسعه شهرستان اسفراین ۱۴۰۰-۱۳۹۶.
- ۴) سجاذزاده، ، حمیدی نیا، م، دالوند، ر، ۱۳۹۶، سنجش و ارزیابی ابعاد محرک توسعه در بازآفرینی محله های سنتی نمونه موردی : محله حاجی در بافت تاریخی شهر همدان، جغرافیا و توسعه زمستان ۱۳۹۶ شماره ۴۹.
- ۵) فنی، ز. شیرزادی، ف، ۱۳۹۷. تحلیل عوامل مؤثر بر بازآفرینی فضاهای تاریخی شهر(مطالعه موردی: میدان مشق تهران). مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی. دوره ۱۳، شماره ۱. صفحات ۱۷۹-۱۹۷.
- ۶) مهرورز، س ۱۳۹۶، بررسی مشارکت مردمی در ساماندهی بافت های فرسوده کلانشهر مشهد (نمونه موردی: محله های آبکوه و مجد)، رساله دکتر جغرافیا و برنامه ریزی شهری، استاد راهنما دکتر براتعلی خاکپور، دانشگاه فردوسی مشهد.
- ۷) مهندسین مشاور کاوش معماری، ۱۳۹۷، شناسایی و تهیه سند چارچوب برنامه ریزی محدوده ها و محلات نیازمند بازآفرینی شهر اسفراین با دیدگاه شهرنگر، اداره کل راه و شهرسازی خراسان شمالی.
- ۸) میرزایی ارچنگی، ف، شبانی شهرضا، ا.ح ۱۳۹۹، ارزیابی طرح بازآفرینی بافت فرسوده شهری با رویکرد مشارکت مردمی در محله همت‌آباد اصفهان، فصلنامه جغرافیا و مطالعات محیطی، سال نهم، شماره سی و چهار، تابستان ۱۳۹۹، صص ۱۱۹-۱۳۴.

۹) هادیان، ا، دانشپور، س. ع، ۱۳۸۷، نوسازی بافت‌های فرسوده شهری و مشارکت شهروندان.

همایش بهسازی و نوسازی بافت‌های فرسوده شهری، ۲۰ و ۲۱ آذرماه ۱۳۸۸، مشهد مقدس.

- 10) Eiweida, Ahmed A. R. Okazawa, Y.(2018). Cultural Heritage, Sustainable Tourism and Urban Regeneration: Capturing lessons and Experience from Japan with a focus on Kyoto (English). Washington, D.C.: World Bank Group. <http://documents.worldbank.org/curated/en/938741531140109250/Cultural-Heritage-Sustainable-Tourism-and-Urban-Regeneration-Capturing-lessons-and-experience-from-Japan-with-a-focus-on-Kyoto>.
- 11) Erfani, G., & Roe, M. (2020). Institutional Stakeholder Participation in Urban Development in Tehran: An Evaluation of Decisions and Actions. Land Use Policy, 91, 104367.
- 12) Korkmaz, C., & Balaban, O. (2020). Sustainability of Urban Regeneration in Turkey: Assessing the performance of the North Ankara Urban Regeneration Project. Habitat International, 95, 102081.
- 13) Liu, B., Wang, X., Xia, N., & Ni, W. (2018). Critical Success Factors for the Management of Public Participation in Urban Renewal Projects: Perspectives from Governments and the public in China. Journal of Urban Planning and Development, 144(3), 04018026.
- 14) Lombardi, D. R., Porter, L. Barber, A. and Rogers, C. F. (2011), Conceptualizing Sustainability in UK Urban Regeneration: a Discursive Formation. Urban Studies, 48(2) 273–296, February 2011, 273-296.
- 15) Peerapun, W. (2012), Participatory Planning Approach to Urban Conservation and Regeneration in Amphawa Community, Asian Journal of Environment-Behavior studies, volume 3, number 7, Thailand.